

Index

Index	1
Objectius	2
Perspectiva	2
Felicitat i realització enlloc d'economicisme	2
Fets contrastables i hipòtesis versemblants enlloc de mites incongrüents	3
Abundància enlloc d'escassetat	3
Siguem el canvi que volem	4
Estratègia per evitar consqüencies inesperades	4
Eines	6
Ciència i eines de creixement personal	6
Punts d'actuació eficients i canvi de paradigma	7
Construccionisme social	8
Memes	9
Objectius II (reprise)	10
Referències	11

Objectius

L'objectiu del taller és formar-nos per a construir un món millor, tant a nivell social com ecològic, de manera eficient i efectiva. El contingut és el fruit d'anys de recerca, per persones que ens hem iniciat amb tallers com aquests i després hem aprofundit en els diferents temes i polit les propostes d'acció.

Aquests textos pretenen ser una base per a la reflexió, prèvia a les trobades, per ajudar a tenir un debat més fèrtil. També una referència posterior i una invitació a explorar les diverses fonts per aprofundir en els diferents temes.

Un altre objectiu és trobar l'equilibri entre la reflexió i l'acció. Les accions preses sense una reflexió i planificació prèvia tenen el perill de ser ineficients, dur a solucions a curt termini que son inestables a la llarga, o fins i tot contraproductes. D'altra banda és molt temptador passar de la reflexió a debats teòrics, estèrils, si no estan acompanyats d'una posada en pràctica i validació empírica de les teories.

També volem entendre l'atractiu que tenen les propostes de dominació sobre una gran part de la població. Hitler va ser escollit democràticament. Franco es va presentar com a líder d'un alçament popular, i certament, molta població li va donar suport. Segons algunes fonts moltes més militants femenines, per exemple, van donar suport al falangisme que al bàndol republicà. Entendre aquest atractiu ens permetrà construir uns discursos, i unes realitats, atractives per la majoria de la població, amb tota la seva diversitat.

Perspectiva

Felicitat i realització enlloc d'economicisme

Contribuir a un canvi social en positiu significa construir una societat on sigui més fàcil que les persones ens puguem sentir profundament felices i realitzades. Els ingredients principals per a la felicitat de les persones és sentir-nos connectades les unes amb les altres, i poder practicar la gratitud i la generositat. D'altra banda el que fa que ens sentim realitzades en la feina que fem és el sentit que li donem al nostre esforç, poder-la realitzar amb autonomia i que ens ajudi a millorar el domini de les nostres habilitats.

Mirar a la història amb una distància de desenes de milers d'anys ens permet observar que la majoria de societats durant la majoria de la història han potenciat aquests aspectes. Avui en dia és habitual pensar que la solució a qualsevol problema és abocar-hi més diners, però

si observem amb atenció veiem que en realitat els diners són la font del problema, i no la solució! Ens anima veure que la cultura dominant avui en dia basada en el mite de "l'homo economicus" (individualisme, egoisme, competitivitat i agressivitat) és una anomalia. D'altra banda, durant els darrers segles, i mil·lennis, som moltes les que hem observat aquesta anomalia i hem intentat redreçar-la. Estudiar els èxits i fracassos de les que ens han precedit ens ajudarà a avançar en la direcció correcta i de manera més ràpida.

Fets contrastables i hipòtesis versemblants enlloc de mites incongruents

A més de "l'homo economicus" veurem també altres "fets" que coneixem i considerem claus en la història en realitat succeïren de manera molt diferent, o fins i tot oposada a la narrativa hegemònica. Valorarem com aquestes mites ens dificulten imaginar i construir alternatives viables i estables, i com la construcció de narratives més fidels a la història ens hi ajudaria.

Un altre dels grans mites que sosté la narrativa noliberal de la nostra societat és que "les llums" van arribar amb les revolucions lliberals de principis del sXVIII (Revolució Francesa: Llibertat, Igualtat i Fraternitat), en contrast amb les suposada "foscor" medieval. En realitat les edats mitjanes van tenir molta més llum del que s'explica habitualment. En canvi, les revolucions lliberals, tot i que el poble que els hi donava suport esperava que resultessin en societats més humanistes, van portar, en canvi, a societats molt més bèl·liques (Napoleó, imperi britànic, imperi estadunidenc,...), desiguals, i a una misogínia ferotge (no hi havia sororitat al lema revolucionari! En canvi en molts pobles medievals hi havia igualtat de gènere).

Abundància enlloc d'escassetat

Un dels fets diferencials de la perspectiva que proposem és una visió de la societat des de la perspectiva de l'abundància. Sovint s'intenta canviar coses des de la perspectiva de l'escassetat: no hi ha prou diners per a tothom i per tant necessitarem aplicar mesures d'austeritat; no hi ha prou espai per a tothom al planeta, estem esgotant els recursos materials i energètics, i per tant haurem de reduir la nostra qualitat de vida, etc.

La perspectiva de l'escassetat és molt poc atractiva. Dificulta que la gent se sumi massivament a un projecte de canvi social amb la voluntat de compartir amb tothom. Al contrari, fomenta la por i les divisions, com el Nacionalisme. Històricament el cas més notori és el del Nacional-Socialisme (Nazisme): Hitler va guanyar les eleccions promentent un estat del benestar, però no per tothom, només pel seu electorat, a costa dels altres. Fomentar la perspectiva de l'escassetat és alimentar aquest perill

Veurem com des de l'inici del temps les diferents societats humanes hem viscut l'abundància: les primeres societats, horitzontals, amb poques hores de feina (o més aviat, joc) aconseguien proveir-se de menjar i aixopluc. A mesura que hem anat adquirint coneixements tècnics i científics hem necessitat menys hores de treball per a satisfer les nostres necessitats bàsiques, però paradoxalment destinem més i més recursos a mantenir una jerarquia explotadora. Avui en dia el 50% de la riquesa està concentrada en l'1% de la població! Només redistribuint equitativament aquest 50% de riquesa ja tindriem el doble de recursos per a l'altre 99%! Però això és només una petita part de l'abundància amagada: la majoria l'amaga el fet que la immensa majoria dels esforços de la nostra societat no estan destinats a satisfer les nostres necessitats sinó a les necessitats del "mercat" (competir, publicitat, obsolescència programada, consumisme, etc.).

Amb els mitjans de transport i producció que tenim hem de fer tant poc exercici en les nostres rutines diàries que l'esport s'ha convertit en una activitat de lleure. De la mateixa manera, si eliminem tota l'escassetat artificial, la feina productiva necessària per viure totes amb luxes propis de reines, és tant poca, que fàcilment la podem convertir en una activitat de lleure. Aquesta és l'abundància a la que aspirem.

Convé remarcar que aquesta abundància la podem tenir aquí i ara, no cal esperar a inventar noves tecnologies. Al contrari, l'invent de noves tecnologies, sense un canvi d'organització social, durà previsiblement a més concentració de poder en menys mans, seguint la tendència històrica actual.

Siguem el canvi que volem

El canvi social comença amb una mateixa, i per canviar en positiu ens ajuda molt a tenir idees de possibilitats de com volem ser. La nostra essència es reflecteix amb la interacció amb les altres persones. L'experiència humana contemporània és molt limitada i molt homogènia. L'estudi de la història ens ajuda a contemplar possibilitats que no tenen res a veure amb la fórmula d'estudis, feina, família, hipoteca, consum, i, si hi ha sort, vacances.

Estratègia per evitar consqüències inesperades

Veurem també com molt sovint accions curtplacistes, que pretenen millorar una situació a curt termini, l'empitjoren a la llarga. Veurem com sovint les accions que a empitjoren les condicions de vida dels individus son paradoxalment les que tenen més èxit col·lectivament. També veurem com és de comú esmerçar grans esforços en accions que tenen poc o gens

impacte, i molt efímer, i en canvi esmerçar pocs o gens esforços en accions que podrien tenir un gran impacte, i estable.

Per això proposem tenir una estratègia que sigui una proposta de síntesis de les coses que han funcionat millor amb elements que, esperem, ens permetin evitar les errades comeses anteriorment. I a més, que aquesta estratègia contingui indicadors i fites mesurables per poder valorar periòdicament si avancem en la direcció que volem o ens cal ajustar-la.

Alguns dels exemples que veurem d'accions amb efectes socials i/o ecològics oposats als esperats:

1. La primera revolució agrícola, al neolític, va empitjorar la vida de les persones que van passar de nòmades a sedentaris per un empobriment de la dieta, feines més feixugues, i paradoxalment més hores, i malalties transmeses pels animals de granja.
2. La segona revolució agrícola, coneguda com la revolució industrial, enlloc de dedicar més hores al camp va forçar a la majoria de població pagesa a desplaçar-se a la ciutat per buscar feina a les fàbriques, amb qualitat i esperança de vida molt pitjors, i una deforestació que encara avui en dia continua accelerant.
3. El feminisme de mitjans segle XX va aconseguir la incorporació de la dona al món laboral, sense pensar en reduir simultàniament la jornada laboral a la meitat. Per tant, el cost de vida es va doblar. Les famílies on les dones treballaven tenien el doble de diners i per tant el mercat es va ajustar per doblar els preus. Això va convertir el dret de les dones a treballar a l'obligació dels dos membres d'una parella a treballar, perdent el dret que un es quedi a casa a cuidar els fills. D'altra banda, l'entrada de les dones a algunes de les feines més ben remunerades va fer-ne caure els salaris (més oferta, la mateixa demanda) i encara avui s'empren les dones per a fer baixar els salaris: Actualment hi ha una gran inversió per a què les dones entrin al sector de la tecnologia (perquè baixin els sous) però gens d'inversió en fer que pugin els sous en els sectors on les dones son majoria (salut, criança, ...)
4. L'ecologisme contemporani que valora el reciclatge i reutilització en si mateixos, deslligats d'una reducció d'extracció. Reutilitzar i reciclar materials fa que quantitat de material extret necessària per unitat de producte fabricat es redueixi. Per tant els processos de fabricació son econòmicament viables fins i tot si la materia prima és més cara, unitàriament. Això fa que sigui viable l'extracció a una escala més gran que si no hi hagués reciclatge. Aquest fenomen s'anomena Paradoxa de Jevons. Seria molt més útil una cultura de reduir o aturar la tala de boscos i extracció de materies primes del subsol, i deixar que l'economia es reajusti introduint la reutilització i reciclatge com a resposta)

Eines

Ciència i eines de creixement personal

Les eines de creixement personal com la meditació i la psicologia ens ajuden a entendre que la principal dificultat en canviar les coses som nosaltres mateixes.

- Hem adquirit un munt de conceptes als quals ens costa renunciar ja que el nostre ego associa a la nostra identitat (nacionalitat, classe, gènere, etc.).
- Biaixos cognitius:
 - Tendim a escoltar discursos que validen la nostra opinió enlloc de posar-la a prova
 - Necessitem ser part d'un col·lectiu, si la majoria que ens envolta sosté una idea, per més absurda que sigui, creurem que tenen raó (si la majoria es tira per un barranc, probablement nosaltres també! I cap on va la nostra societat de consumisme desenfrenat si no és cap a un barranc, i gas a fons?)
- Por / estupefacció: La magnitud del que està passant és tan gran, entre 30.000 a 50.000 morts diàries a causa de la desnutrició (en un món on produïm més del doble de menjar que necessitem!), acceleració de la desforestació, canvi climàtic i extincions massives, etc.
 - Immobilitisme, passotisme o hiperacció: és fàcil o bé quedar paralitzat o bé, al contrari, actuar amb presses i sense reflexió.
 - Ens redueix el camp de visió a solucions curtplacistes. No volem afrontar el que “no és possible” i millor fer el que és possible encara que sigui poc, però en realitat no és que sigui poc, és que és insuficient o contraproductiu. “No és possible”: deixar d'extreure carbó, petroli, urani,... no és possible que no hi hagi rics, o que no hi hagi propietat, etc.
 - L'antídot és treballar l'acceptació: que les coses son com son, i si que podem canviar-les, amb temps, esforç i paciència (i alegria).

Ens basarem en resultats científics sobre què facilita la felicitat, el benestar i la plenitud. Utilitzarem aquest coneixement tant per dotar de sentit a diferents moments històrics com per a construir una proposta de societat alternativa.

Segons el “Greater Good Science Center” de la Universitat de Berkeley, els components principals per la felicitat son connexió, generositat i gratitud.

D'altra banda, diferents estudis finançats per economistes, que esperaven obtenir els resultats contraris, demostren que pagar més diners als treballadors no dona millor rendiment, sinó que normalment té l'efecte oposat. El que si que millora el rendiment és la satisfacció per la feina que una fa, i els components principals per a la satisfacció son

autonomia (poder decidir com dur a terme la feina), aprenentatge (veure com ens ajuda a ser més virtuoses en les competències utilitzades), i sentit (que serveixi per alguna cosa, que tingui un impacte positiu en la societat)

És interessant observar com la ciència ha arribat a les mateixes conclusions que diverses tradicions espirituals van arribar fa milers d'anys. En aquest sentit doncs, no són oposades, com sovint se'ns presenten. És fàcil i útil emprar diferents tècniques inventades i perfeccionades per aquestes tradicions, per al creixement personal i col·lectiu. Entendre a l'espiritualitat com al "conjunt de tècniques que ens ajuden a estar més a prop les unes de les altres" ens ajudarà a separar aquestes tècniques útils dels components místics, supersticiosos o supernaturals de les mateixes tradicions. És més útil interpretar aquestes parts com a un signe dels temps on es van inventar que com a una part essencial de les tradicions, tal com fem en altres disciplines. En matemàtiques, per exemple. Pitàgores va fundar una secta mística on utilitzava el seu teorema de manera ritual, però no per això el descartem com a eina útil!

Punts d'actuació eficients i canvi de paradigma

Com hem vist a l'apartat d'estratègia sovint concentrem totes les nostres energies en coses que tenen molt poc impacte a llarg termini o en general, però que són atractives perquè tenen un impacte clar a curt termini en un àmbit reduït.

Una eina teòrica per entendre-ho, i evitar repetir-ho, és la teoria de sistemes complexos. En l'article "Leverage Points" Dana Meadows utilitza la metàfora d'una sèrie de banyeres i escalfadors connectats per una xarxa de tubs per modelar la nostra societat.

Aquesta metàfora ajuda a entendre com de desproporcionat és l'enorme esforç que dediquem com a societat a les eleccions tot i que les persones escollides només poden modificar lleugerament alguns dels paràmetres del sistema (aixetes), que alleugeriran temporalment a algunes persones, o mitigaran a curt termini la pressió a algun ecosistema, però no alteraran les dinàmiques pròpies del sistema de concentració de poder i destrucció de la natura. En casos extrems aquesta ineficiència a la llarga es pot convertir en un efecte negatiu, com ja hem comentat a l'apartat d'estratègia. Un altre exemple: el fet que una candidatura a favor de les persones més desfavorides guanyi les eleccions havent promès coses que no sap complir pot causar una pèrdua de confiança en la democràcia i l'impuls al poder d'un règim autoritari.

Aquestes observacions no impliquen descartar completament influenciar en les eleccions i participar a les administracions com a part d'una estratègia transformadora. El que impliquen és, que si es fa, convé fer-ho de manera conscient, entenent les limitacions i dedicant-hi els esforços proporcionals.

L'article també explica com normalment el sentit comú de com incidir en un sistema és totalment contrari a l'efecte desitjat. Un altre exemple interessant és que donar subsidis d'habitatge té els efectes oposats a l'esperat. Normal perquè tot i que sembli que estem donant subsidis a les persones més vulnerables en realitat estem donant subsidis a les empreses perquè puguin pagar sous més baixos (ja que estem pagant l'habitatge dels seus treballadors)

L'article ordena els diferents tipus de punts d'actuació de menys eficaços a més eficaços i acaba amb la conclusió que el segon més eficaç és un canvi de paradigma, i el més eficaç és transcendir els paradigmes. Canviar de paradigma significa crear una manera completament diferent d'organitzar la societat que la que avui en dia considerem "normal" (i que veurem que històricament és una novetat) basada en Estats, mercat, nacions, corporacions,... transcendir els paradigmes vol dir poder aplicar a cada entorn diferent un paradigma diferent.

Construccions socials

El construccionisme social és una eina molt útil per entendre que la majoria de coses que habitualment donem per fenòmens objectius són en realitat històries creades per la societat, i que aquestes històries sovint ens impulsen a actuar de manera contrària a la nostra felicitat, de manera que ni en som conscients perquè sembla que no tenim elecció. Exemples de construccions socials són amor romàntic, malaltia, raça, gènere, sexe, el significat que donem a la vida i a la mort,...

Dos construccions socials que ens afecten molt en l'actualitat són les nacions i les classes socials. Les dues són "comunitats imaginàries" és a dir, idees que s'acoblen al nostre instint innat de solidaritat comunal, però que ens impulsen a prendre accions cap a persones amb qui no tenim llaços efectius, o que ni tan sols coneixem.

En el cas de la Nació típicament en impulsa a donar suport a "l'economia nacional" és a dir, a afavorir a les persones més riques, les propietàries dels mitjans de producció, i donar-los més poder perquè explotin encara més a les desposseïdes.

El concepte de classe social té l'efecte contrari. Ens dificulta establir relacions amb les nostres veïnes a qui associem a una classe diferent. És un tipus de racisme. Això ens dificulta veure que les persones més riques són persones normals, amb les mateixes pors i inquietuds. Que no es desperten cada matí pensant en com oprimir més i millor sinó que estan convençudes que el que fan, crear empreses, crear treball, etc. és la millor contribució que poden fer a la societat per ajudar a la felicitat de les persones. Que, per tal de fer aquesta contribució social possiblement s'han endeutat i que tenen pànic (real o imaginari) a arruïnar-se. Que si perden la seva riquesa perden molt més que si una treballadora perd la

feina, ja que perden tots els seus llaços socials (ja no seran acceptades ni entre les riques ni entre les desposseïdes). Un estudi sociològic recent entre persones amb una riquesa mitjana de 30 milions de dòlars conclou que totes continuaven treballant perquè se sentien financerament insegures, que esperaven acumular un 15% més de riquesa per poder-se retirar. Si enlloc de crear aquestes divisions poguéssim crear comunitats mixtes, on totes som benvingudes independentment de la riquesa, i fer saber a l'1% que les estimarem igual encara que arruïnin, potser podríem ajudar a què perdéssin la por i s'animéssin a provar altres maneres de contribuir a la societat, com ara invertir en el comú enlloc del mercat.

Memes

Al llarg de la història veurem una vegada i una altra com les idees que triomfen més acostumen a ser les que causen més sofriment a la humanitat. La millor manera d'entendre aquesta aparent paradoxa és utilitzar el concepte de Meme.

Un meme és una idea que es replica per si mateixa, independentment de si beneficia o perjudica a l'hoste. Conceptualment és similar a un virus: no és un ser viu, és simplement un tros d'informació codificada en forma de DNA, que es reproduïx utilitzant cèl·lules vives d'altres organismes, independentment de la voluntat d'aquests. Un meme és similar, pura informació, ni tan sols té suport físic, i no es reproduïx en el món del DNA, si no en el món de les idees: el principal vehicle d'evolució humana.

Pensar en termes de memes ens ajuda a entendre perquè les revolucions, o l'elecció de partits nominalment radicals, no provoca grans canvis a les societats, més enllà de canviar les cares de les qui, formalment, tenen el poder. El motiu és que el poder realment no està en els despatxos, en les lleis o en les constitucions. El poder és en el cap de cada una de les persones, que independentment de si es perceben a si mateixes com a oprimides o no, creuen que és necessari obeir aquestes lleis, i castigar a les qui no ho fan. I aquestes creences estan fonamentades en memes molt arrelats, com que les persones som egoistes i violentes per naturalesa, que la manera natural de relacionar-nos és comerciant en benefici propi, etc.

Podem combinar l'eina de memes amb la de construccionisme social. El construccionisme ens ajuda a entendre com les diferents narratives influeixen les nostres accions individuals i col·lectives. Els memes ens ajuden a entendre com aquestes narratives es formen, es popularitzen i es transformen, i ens ajuden deixar de buscar culpables i conspiracions, que són eines amb poc poder explicatiu i sovint amb poder d'actuació negatiu. Podem deixar de pensar en opressores i oprimides i pensar simplement en víctimes de memes que adopten els diferents rols del meme. L'1% de la societat no oprimiria a l'altre 99% de la societat si aquest 99% no cregués en l'Estat, el diner, el mercat, les nacions, les corporacions, etc.

De la mateixa manera que hi ha microorganismes patògens i d'altres de simbiòtics, els memes també poden aportar positivament a les persones i col·lectius. I, tal com fan els microorganismes, evolucionen per adaptar-se al seu entorn.

Pensar en termes de memes doncs ens pot ajudar a separar l'essència d'algunes idees que ens semblen interessants de les adaptacions ambientals dels memes corresponents. Per exemple, entre les propostes contemporànies, veurem el Confederalisme Democràtic al Kurdistan, on hi participen milions de persones. A primera vista ens podria semblar que el tret diferencial d'aquesta proposta son milícies muntanyenques femenines. En realitat l'essència és la construcció d'una societat horitzontal, amb les dones al centre d'aquesta transformació. Les muntanyes i els Kalashnikovs son simplement una adaptació cosmètica local, on ambdós abunden, i el mateix meme tindrà un aspecte molt diferent aplicat a altres ecosistemes.

Objectius II (reprise)

Una altra manera de pensar en els objectius doncs seria construir una serie de memes, i la infraestructura organitzativa i material corresponent, que es reproduïssin millor que els memes hegemònics actuals, i que fossin simbiòtics amb la felicitat i la realització humana, i la sostenibilitat ecològica.

Com hem dit abans es tractaria de fer una síntesis de les coses que han funcionat. En termes de memes, seria evolucionar un meme i adaptar-lo a l'entorn local.

Referències

Sobre les **conseqüències històriques inesperades** de canvis socials i sobre els **memes**:

- El best-seller de divulgació de Yuval Noah Harari “Sàpiens: Una breu història de la humanitat” (Llibres a l'Abast, en català) és la millor referència. Explica molt bé les conseqüències de la primera Revolució Agrícola (Neolític) i de la Segona REvolució Agrícola (Revolució Industrial), i com, en general, com més populars són les idees i més persones cooperen en implementar-les, més miserables són les vides de les espècies implicades. També toca una mica el tema de construccionisme social i memes i explica molt bé com, per als sàpiens, les idees abstractes han esdevingut el principal vehicle d'evolució, desplaçant al vehicle de les mutacions genètiques, molt més lent que els memes.
- La Paradoxa de Jevons: El 1865 l'economista anglès William Stanley Jevons va observar que com més es millorava l'eficiència dels processos industrials més carbó es consumia a les fàbriques. (Wikipedia, en anglès: https://en.wikipedia.org/wiki/Jevons_paradox). Un concepte més genèric es coneix com “efecte rebot” on els estalvis a nivell microeconòmic tenen un impacte atenuat (no necessàriament negatiu) respecte a l'esperat a nivell macroeconòmic (Wikipedia: en Anglès - [https://en.wikipedia.org/wiki/Rebound_effect_\(conservation\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Rebound_effect_(conservation)))
- La lliçó magistral de Daniel Dennett “Information, Evolution, and intelligent Design - With Daniel Dennett” explica molt bé els memes, i en particular, la possibilitat de dissenyar memes, emprant com exemples Gaudí i Picasso (en anglès) <https://youtu.be/AZX6awZq5Z0>
- El concepte de meme va ser introduït per Richard Dawkins l'any 1976 en el llibre “The Selfish Gene”

Sobre l'**estudi científic de la felicitat**: El “Greater Good Science Center” de la University of California Berkeley és la principal referència (en anglès)

- Video de Sonja Lyubomirsky: The Science and Practice of Happiness Across the Lifespan - Frank B. Roehr Memorial Lecture https://youtu.be/MDTi2_PHiiM (1:30h)
- Ofereixen un curs gratuït per internet. The Guardian va publicar un article d'un alumne resumint el que ha après: Blissed out: the 13 steps to becoming happy <https://www.theguardian.com/us-news/2018/sep/10/blissed-out-the-13-steps-to-becoming-happy>

Sobre què ens proporciona **satisfacció amb la feina**. Video interessant perquè la recerca està finançada per institucions que esperaven obtenir el resultat contrari! (en anglès) “RSA ANIMATE: Drive: The surprising truth about what motivates us”

<https://youtu.be/u6XAPnuFjJc>

De la dominació a l'alliberament: Breu història de la humanitat
Capítol 0: Presentació, objectius, metodologia i eines

Sobre quin tipus d'accions son més efectives, inefectives, o contraproductives en **sistemes complexos**, l'article del 1999 "Leverage points: Places to Intervene in a System" de Donella (Dana) Meadows publicat pel Sustainability Institute (en anglès)

<http://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system/>

Sobre el **construccionisme social**, una bona introducció son els llibres de Vebien Burr "An Introduction to Social Constructionism" (1995) i "Social Constructionism" (2015), que emfatitzen com les construccions socials contribueixen a prendre accions que inconscientment van contra la voluntat de una mateixa.